

Zúčtovací známky Čs. státních drah a Čs. pošty?

Po dvou letech se vracíme k zajímavé a zatím jen málo probádané kapitole ze „zadní části“ katalogu - i když vlastně není jasné, kterého: ČSR I, ČSR II, nebo obou? Snad i proto jde prozatím jen o kapitolku hypotetickou, která na své případné sepsání a zveřejnění teprve čeká. Jde o známky-nálepky *Věc úřední porta prostá*, se znakem Čs. státních drah a výrazným nápisem *Doporučeno*. Co jsme za ty dva roky zjistili?

FRANTIŠEK BENEŠ

Ve Filatelii 9/2013 byla zveřejněna hádanka, k jakému účelu sloužily záhadné nálepky s okřídleným železničním kolem, s nimiž se občas můžeme setkat ve starých albech a zásobnicích. Svým provedením odpovídají skautským doručním známkám z roku 1918, s nimiž je spojuje nejen reliéfní tisk, obstarávající současně průsek na obvodu, ale i obdobná paleta barev zkusmých tisků.

Odpovědi zachycující tehdejší stav poznání byly zveřejněny o čtvrt roku později ve F12/2013. Ukázalo se, že o těchto známkách se zmiňovaly filatelistické časopisy již před osmdesáti lety - první takové články doložil autor 40. dílu Monografie J. Chudoba už z roku 1935. Názory sběratelů na ně se už tehdy různily, od přesvědčených o poštovní funkci, po názor, že jde o obyčejné hračkaření a celistvosti s nimi byly zhotoveny za účelem vytahování peněz z kapes sběratelů.

Na druhé straně existuje řada celistvostí z roku 1945, na nichž jsou tyto známky vylepeny a opatřeny otiskem denního poštovního razítka. Nejsou to žádná mache, ale skutečně poštou prošlé dopisnice, v nichž Čs. dráhy projednávaly se svými zákazníky-cestujícími zejména otázku ztráty zavazadla.

Ve Filatelii 23/1969 známky jako podvod odmítl F. J. Pražák z Přerova:

PODVOD NA POKRÁČOVÁNÍ

Po dlouholeté korespondenci jsem o letošní dovolené navštívil svého partnera a přítele filatelistu v NSR. Zavedl mě také na schůzku svého klubu, a tam jsem se seznámil s dalšími sběrateli našich československých známek. A jak už to bývá, pochtouli se mi svými poklady - většinou generálními sbírkami ČSR od roku 1945. Pouze jedna sbírka, mírně specializovaná ČSR od roku 1918 po dnešek, vynikala nad průměr a upoutala mou pozornost. Její tvůrce a majitel za ní už získal několik medailí - dokonce i stříbrnou - na tamních výstavách, např. FRABA 1968. A v této sbírce zaujala mou pozornost partie „Služební známky ČSD nouzově používané v r. 1945“. Znáám celé desítky různých těch revolučních přetisků - jsou to více méně vzpomínky na radost z osvobození. Ale toto bylo docela něco jiného; doposud jsem tyto výrobky nikde neviděl. Podezření vzbuzovalo jednak provedení - reliéfní tisk jako mají skautské známky z roku 1918, a pak text těchto nálepek - „zde úřední čeština“ dvacátých let. A úplně překvapení bylo datum použití - září až prosinec 1945! Při podrobné prohlídce listků jsem konstatoval, že jde o jasný podvod: nejenže v té době už dávno byly zásobeny všechny poštovní úřady známkami, ale text sdělení jasně dokazuje, že jde o fingované oznámení! Adresáři se jejich obsahu zřejmě velice podívali. Všechny listky jsou odeslány z Prahy, Denisova nádraží a ozrátkovány poštovním úřadem Praha 6(?)]. Mimoto jsou opatřeny všemi možnými razítky ČSD. Doptával jsem se dlouholetých, zkušených zaměstnanců ČSD,

ale žádný nemohl říci, že by někdy dráha podobné nálepky dodala či užívala. Bylo mi jasné, že musí jít o nálepky hodně staré - ještě z doby před rokem 1938. A konečně mi svítilo. V Tribuně filatelistů z roku 1936 pátral - a bez úspěchu - po původu těchto „známek“ redaktor E. Hirsch. Už tehdy někdo neznámý se je pokoušel uvést na trh. Je pravděpodobné, že jde o téhož „dodavatele“. Zmíněnému sběrateli dodal tyto „výrobky“ jako „velikou vzácnost“ Rudolf Kolář, Praha 10 - Vršovice, Charkovská 10. Bylo by jistě velmi zajímavé zjistit, kdy a kde tyto nálepky vznikly a k jakému účelu byly původně určeny. Jak už jsem řekl, tisk je naprosto shodný se skautskými známkami [současně s tiskem bylo provedeno i zoubkování], a jsou dokonce ve čtyřech barvách. Výrobce se zřejmě neodvážil uplatnit tyto svoje „rarity“ u nás; teprve po více než deseti letech s nimi zásobil své zahraniční partnery, kteří snadno uvěřili tvrzením o úředním původu těchto známek, když byly doloženy tak věrohodně vyhlázejícími „úředními“ zášilkami.

F. J. PRAŽÁK, PŘEROV 2

S tímto závěrem se většina sběratelů - pokud se s takovými známkami vůbec setkali - spokojila a ztotožnila, takže nadále zůstávaly na periferii jejich zájmu.

Zajímavý impuls do skomírající debaty vnesli před třemi lety badatelé otec a syn Mazancovi, když objevili záznamy z projevů v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČSR z roku 1925, v němž se projednávala otázka náhrady poštovních služeb poskytovaných Čs. poštou Čs. státním drahám zdarma. V horní komoře Parlamentu se stejný problém řešil na přelomu dvacátých a třicátých let v rámci schvalování státního rozpočtu (bylo by zajímavé zjistit, zda taková jednání neprobíhala i dříve).

Z toho lze vyvodit hypotézu, že v rámci sběru dat o objemu zášilek odeslaných ČSD mohl padnout návrh, aby potřebný údaj byl zjišťován na malém vzorku korespondence podané u vybraných železničních služeben. Princip by byl prostý - služebna (např. nádraží) by obdržela určitý počet speciálních známek, řekněme tisíc kusů, které by vylepovala po určitou dobu (řekněme měsíc) na odesílané služební listovní zásilky. Speciální známka nenahrazovala výplatné - šlo o služební věc porta prostou, ale její použití by dokladovalo, kolik zášilek bylo předáno poště k přepravě. Na doporučené zásilky se lepila známka celá, na obyčejné se z ní odstříhla dolní část s nápisem *Doporučeno*. Na konci období se spočítaly zbylé celé známky a zbylé odstřižené dolní části, a snadno se tak zjistil počet obyčejných a doporučených zášilek.

Jde samozřejmě o pouhou hypotézu, k jejímuž případnému potvrzení by bylo třeba najít doklady v archivu obou organizací - ČSD a ČSP.

V tuto chvíli nevíme, zda se o záměru takového průzkumu vůbec uvažovalo, či zda byly podniknuty kon-

U některých barev lze doložit drobné odstíny, které na reprodukci nemusejí být zřetelné.

krétní kroky, a pokud ano, jak daleko zašla jejich oficiální část a co už je případná soukromá iniciativa.

Protože takové dokumenty prozatím neznáme, musíme vycházet z materiálů, které máme k dispozici. Jde především o samotné známky v různých barvách.

Víme, jak byly tištěny - po jednotlivých kusech na posunující se proužek papíru.

Psal se o nich už ve 30. letech, nejde tedy o novodobější výrobky. Nejstarší nám známé použití je z roku 1923 (obr. dole). Obdobný dopis vyobrazila Tribuna filatelistů v roce 1935 (s. 308), s uvedením argumentů

pro pravost a proti ní (obr. nahoře). Konkurenční Filatelistická revue v č. 1/36 jej označila za machu.

Vyobrazené dopisy nemáme prozatím s čím srovnat, takže samozřejmě nemůžeme vyloučit otisk razítka z ochoty, možná dokonce antedatovaný. Na druhé straně v roce 1923 by korespondovalo se zjištěním, že ve 20. letech Parlament projednával otázku plateb za poštovní výkony mezi Čs. státními drahami a Čs. poštou.

Všechny ostatní dosud nám známé celistvosti pocházejí z podzimu roku 1945 a odeslány byly z pražského Denisova nádraží (později se nazývalo Praha-Těšnov). Většina z nich nese otisk podacího razítka pošty Praha 6, čemuž se F. J. Pražák v citovaném článku podivuje. Ve skutečnosti však nejde o poštu v dnešním šestém pražském obvodu, ale o poštu Praha-Těšnov, ležící v té době naproti nádraží (jak nám potvrdil J. Kratochvíl, autor 20. dílu Monografie).

Prakticky vždy jde o dopisnice adresované cestujícím ČSD s dotazem ve věci nedoručeného zavazadla podaného k přepravě vlakem. Z textů vyplývá, že adresáti nebyli smyšlení a na dotaz či výzvu reagovali, a to poznámkou připsanou na zadní stranu dopisnice, dokonce se zdá, že k tomu byla určena zvláštní rubrika. Poté dopisnici předali zpět odeslateli. Způsoby vrácení byly různé. Z některých lze soudit, že prostě přeškrtnli svou adresu a šipkou naznačili pokyn k vrácení odeslateli, a poté dopisnici vhodili do poštovní schránky. Jiné možná odeslali v obálce. Další naznačuje, že mohla být odeslána v obálce adresátovi, s vylepenou „železniční“ známkou, a ten ji po dopsání odpovědi podal na své místní poště.

Dopisnice s otiskem národného strojového razítka Praha 6 ze 6. 9. 1945, se známkou s odštípnutou dolní částí.

Dopisnice odeslaná doporučeně, s R-nálepkou a otiskem denního razítka Praha 6 z 20. 10. 1945, s celou známkou.

Dopisnice s otiskem denního razítka pošty Praha 6 z 23. 11. 1945, se známkou (v méně obvyklé zelené barvě) s odříznou dolní částí, na kterou adresát doplnil odpověď a vrátil ji odeslateli způsobem, který z ní nelze zjistit.

Dopisnice s otiskem denního razítka pošty Praha 80 (Hloubětín, tedy v obvodu bydliště adresáta - Kyje) z 8. 9. 1945, se známkou s odříznou dolní částí, na kterou adresát doplnil odpověď a zjevně ji vrátil odeslateli poštou. Je otázkou, proč nebyla známka znehodnocena na poště Praha 6, zda šlo o opomenutí, nebo zda byla dopisnice odeslána v obálce.

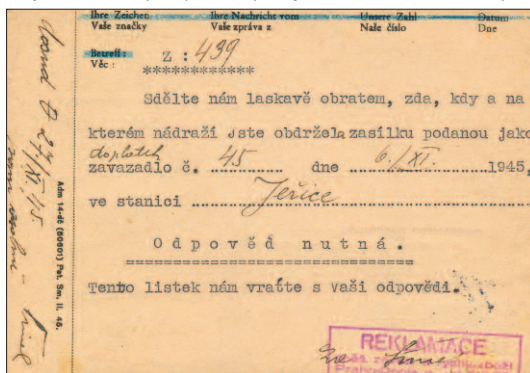
Z vyobrazených celistvostí vyplývá, že známky byly používány v poštovním provozu a podací pošta je brala na vědomí - znehodnocovala je podacím razítkem. Z provedení adres vyplývá, že na odesílání se podílelo více pracovníků ČSD, nešlo tedy o akci filatelisty - jednotlivce.

Z formulářů dopisnic lze soudit, že byly používány běžně, a mimo zmíněné období září - listopad roku 1945 (mohlo být i delší) bez jakýchkoli známek, protože šlo o služební korespondenci nepodléhající poštovnímu.

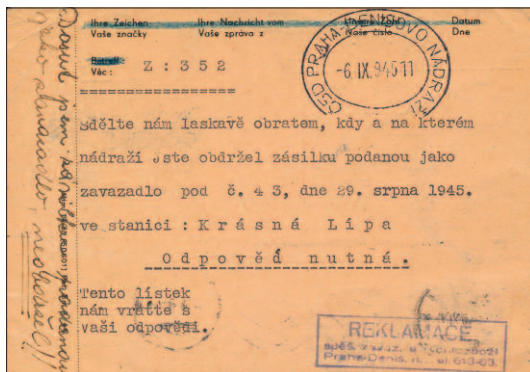
To by mohlo napovídat, že „železniční“ známky skutečně mohly sloužit ke sběru dat o objemu odeslané pošty

Dopisnice s otiskem denního razítka pošty Praha 6 z 13. 10. 1945, se známkou s odříznou dolní částí, na kterou adresát doplnil odpověď, vyplatil ji známkou 1,20 Kč Lipové listy a odeslal zpět (razítko pošty Praha 25 z 24. 10. 45).

Dopisnice s otiskem denního razítka pošty Praha 6 z 23. 11. 1945, se známkou (v méně obvyklé zelené barvě) s odříznou dolní částí, na kterou adresát doplnil odpověď a vrátil ji odeslateli způsobem, který z ní nelze zjistit.

Dopisnice s otiskem denního razítka pošty Praha 80 (Hloubětín, tedy v obvodu bydliště adresáta - Kyje) z 8. 9. 1945, se známkou s odříznou dolní částí, na kterou adresát doplnil odpověď a zjevně ji vrátil odeslateli poštou. Je otázkou, proč nebyla známka znehodnocena na poště Praha 6, zda šlo o opomenutí, nebo zda byla dopisnice odeslána v obálce.

ČSD, předávané k přepravě ČSP. Je samozřejmě otázkou, proč k tomu došlo až v roce 1945, když známky byly zhotoveny o 20 let dříve. Nebo šlo o akci opakovanou?

Na druhé straně nemůžeme vyloučit ani možnost, že dostatečně vysoko postavený pracovník ČSD (v aparátu Denisova nádraží) využil soukromě neznámým způsobem získané známky a dal je lepit na zásilky, u nichž to nebylo třeba (s cílem získat neobvyklé filatelistické materiály - viz poznámka „Tento lístek nám vraťte...“).

Odpověď na otázku, jak to skutečně bylo, prozatím neznáme. Pátrání tedy pokračuje...